

Vallási és etnikai összefüggések az erdélyi magyar és szász keresztnévhasználatban

(középkor és korai újkor)

E dolgozat témája egyik részletét mutatja be a keresztnévhasználatot alakító egyházi névhatásokra irányuló kutatásaimnak, melyet a középkori és reformáció korabeli erdélyi névanyagra alapoztam.¹ Felekezeti megoszlásban vizsgáltam elsősorban a külföldi egyetemekre peregrinált erdélyi akadémiták keresztnéveit, kiegészítve ezt különböző protestáns felekezetű hazai iskolák névanyagának feldolgozásával. A névszociológiát szem előtt tartva vontam be a vizsgálatba az egyházi kötődésű értelmiségi réteg mellé egy teljesen más jellegű, világi, de felekezeti szinten megosztott népcsoport a székelység reformáció- korabeli keresztnév-anyagát. Azután a felekezeti sokszínűséghez társuló etnikai különbségek felderítésébe fogtam, ugyanis az Erdély történetében jelentős szerepet játszó szászág mind művelődés-, mind vallástörténetileg részese annak a fejlődési folyamatnak, melynek névtani vonatkozásait nyomonkövetem. A tőlem feldolgozott névanyagban – különösen az erdélyi akadémiták közt – jelentős számban vannak a szász etnikumhoz tartozók. Ezért az ő névanyagukat külön vizsgáltam felhasználva ehhez az erdélyi szászok személyneveivel foglalkozó szakirodalom számomra hasznosítható eredményeit is.² Mindezek ismeretében – úgy gondolom – egy több szempontú is kiterjedő etnikai szembeállításra is sor kerülhet a magyarok és szászok keresztnévhasználatával kapcsolatban, mely egyrészt a művelődés- és vallástörténetük részben közös, részben sajátos tényeiből következő egyezéseket és különbségeket veszi számba, másrészt a kölcsönös névhatások kimutatására törekszik.

A középkori és reformáció korabeli magyar és szász keresztnévhasználat egybevetése előtt az erdélyi szászok történetéből kiemelem és – minden részletet mellőzve – összefoglalom azokat a tényeket, amelyek magyarázzák szerepüket az erdélyi keresztnévhasználat alakulásában.³

Az erdélyi szászok a német nyelvterület különböző részeiből (először al- és középnémet nyelvjárásterületről, a Rajna és a Mosel vidékéről meg Sziléziából, később felnémet – főleg bajor – vidékről) a XII–XIII. században települtek a középkori magyar királyság déli és keleti területeire, ahol gazdasági és társadalmi kiváltságokat, valamint territoriális jogokat kaptak. Településeik száma a XIV. században 240-re nőtt, közülük gazdag kereskedő-kézműves városok emelkedtek ki: Nagyszében (Hermannstadt), Brassó (Kronstadt), Segesvár (Schassburg), Medgyes (Mediasch), Beszterce (Bistritz). A városokat vezető patricius réteg mellett a polgárosuló szászág széles köreiben támadt igény a külföldi egyetemeken megszerzhető magas képzettség iránt. Így már a középkori erdélyi akadémiták között rendkívül magasra emelkedett a szászok részaránya (60%), de még a reformáció korában is (XVI–XVII. század) fele-fele arányban oszlott meg számuk a magyarok és szászok között. A középkorban a bécsi egyetemet, azután viszont a protestáns német egyetemeket látogatták nagy számban, ennek következtében a XVII. század-

ban már minden szász gyülekezetnek volt iskolája, ahol 238 pap mellett 224 tanár működött magasabb képzettséggel.

Az Erdélybe települő szászág keresztnevei között még nagy számban szerepeltek eredeti német nevek, egyházi neveik között az ószövetségi névcsoport is elég jelentékeny volt, mindez egybevág a német névtudománynak a kereszténység felvételét követő korszakra vonatkozó megállapításaival⁴.

Az erdélyi akadémiták keresztneveinek vizsgálata azt mutatja, hogy a szászok a középkortól kezdődően több keresztnevet vontak be a használatba, mint a magyarok. Középkori névanyaguk majdnem duplája a magyarokénak (101–60). Ennek elsőrendű oka az eredeti germán nevek megőrzése a középkori katolikus egyház keretében is. 23 ilyen csak náluk előforduló eredeti német név volt kimutatható a középkori szász akadémiták körében. Ezzel szemben a magyar akadémiták körében egyetlen kereszténység előtti eredeti magyar név sem fordult elő. Még a *Wolphgangus: Farkas* nevet sem viselte egyetlen magyar akadémista sem e korban. Keresztneveiknek több mint a felét (101-ből 55-öt) kizárólag csak náluk találjuk meg, ugyanis az említett eredeti német nevek mellett bibliai neveik egyharmadának⁵ (pl. ószövetségi *Abraham, Absolon, Adam, Jeremias, Tobias*, újszövetségi *Christianus, Marcus, Melchior* stb.), és martirológiumi neveik majd felének (pl. *Augustinus, Gervasius, Servatius, Silvester* stb.) sincs viselője a magyar akadémiták közt. Van viszont a keresztneveknek egy olyan kisebb csoportja, amelynek szász viselői nem mutathatók ki a középkori akadémiták közt. Ilyenek a *Barnabás, Betlehem, Chilianus, Dionisius, Gallus, Josephus, Mauricius, Nicodemus, Palbertus, Philippus, Salatiel, Tiburcius és Vitus* (Ez utóbbi egy horvát származású személy neve, a többi magyaroké.)

A két etnikum közös névanyaga (46 név) zömében a nyugati kereszténység legismertebb keresztneveiből áll. A bibliai nevek újszövetségi csoportjából az *Andreas, Bartholomeus, Jacobus, Johannes, Lazarus, Lucas, Matheus, Mathias, Paulus, Petrus, Stephanus, Thomas*, az ószövetségi nevek közül a *Balthazar, Daniel, David, Gabriel, Elias, Michael, Simon, Zacharias*, a martirológiumi nevek köréből pedig az *Adrianus, Ambrosius, Antonius, Benedictus, Blasius, Briccius, Clemens, Cosmas, Damjanus, Demetrius, Dominicus, Egidus, Franciscus, Gaspar, Georgius/Gregorius*⁶, *Ladislaus, Laurentius, Martinus, Nicolaus, Sebastian, Seraphinus, Urbanus, Valentinus* szerepel mind a szász, mind a magyar akadémitáknál. Ez utóbbiak sorába számít tulajdonképpen a német eredetű *Adalbertus/Albertus* és az *Emericus* név is, amelyet az ún. a magyar szentek kultusza tett népszerűvé az egész középkori Magyarországon. Az erdélyi akadémiták közül is jóval több viselőjük volt a magyarok, mint szászok körében.

A közös névanyagból az ószövetségi *Balthazar, Michael, Simon, Zakarias* az újszövetségi *Jacobus, Uranus*, valamint a martirológiumi nevek közül az *Antonius, Blasius, Clemens, Gaspar, Laurentius, Valentinus* viselői között e korban túlnyomó részt szászok voltak. Ebből azonban nem vonhatunk le túlzott következtetéseket egy esetleges szász-magyar irányú névhatásra nézve, legfeljebb az erdélyi magyar névhasználatban való gyakoriságukban számolhatunk – más tényezők mellett – valamelyes befolyással. Ugyanígy nagy óvatossággal kell kezelnünk a keresztneveknek azt a csoportját, amely e korban csak az egyik etnikumnál fordult

elő, mert számolnunk kell vizsgált névanyagunk egyetlen társadalmi csoportból választott voltával, és ezen belül is azzal a mozgással, mely a saját és a közös nevek csoportja közt a későbbi korszakban már ki is mutatható.

Ha az egyházi névcsoportok arányait hasonlítjuk össze a két etnikumnál, ezek minden csoportban a magyaroknál magasabbak (l. az 1. számú táblázatot) kivéve az eredeti neveket, melyek a szászoknál – mint fentebb láttuk – e korszakban vannak használatuk csúcspontján. Helyüket a magyaroknál az egyházi névcsoportok töltik ki, a szászokénál magasabb arányaik is valószínűleg ebből adódnak.

Az e korban leggyakoribb nevek összehasonlításához két gyakorisági névlistát vehetünk egybe. Az egyik etnikailag vegyes (GERGELY 1998¹), a másik Nagyszeben lakosairól, tehát a szászok etnikailag homogén, de szociálisan, szociális rétegzettebb csoportjáról készült (KEINZEL–SCHÖN 229, gyakorisági sorrendbe én állítottam).

Akadémiták 1521 előtt

1. Johannes
2. Petrus
3. Georgius/Gregorius
4. Michael
5. Nicolaus
6. Andreas
7. Stephanus
8. Valentinus
9. Thomas
10. Martinus
11. Jacobus
12. Antonius
13. Paulus
14. Ladislaus
15. Mathias
16. Laurentius
17. Franciscus
18. Simon
19. Blasius
- 20–1. Christianus
Gaspar
22. Lucas
23. Bartholomeus

Nagyszebeniek 1480-ban

1. Johannes
2. Peter
3. Georg
4. Michael
5. Nicolaus
- 6–7. Jakob
Martin
- 8–11. Andreas
Mathias
Simon
Valentin
- 12–3. Christian
Laurentius
Thomas
Paul
Kaspar
Bartholomeus
- 18–9. Lukas
Gregor
Leonhard
Franz
Heinrich
-

A két gyakorisági lista névanyaga megerősíti, hitelesíti egymást, hiszen két teljesen különböző forrás anyagában nagyrészt ugyanazokat a keresztneveket mutatja gyakoriaknak. A leggyakoribb öt név tökéletesen egyezik, a továbbiak kisebb-nagyobb pozicionális eltérést mutatnak. Ezek a különbségek részben etnikai, részben egyházi jellegű okokkal függhetnek össze. A *Stephanus* és *Ladislaus* hiánya a nagyszebeni névanyagból arra vet fényt, hogy e nevek a „magyar szentek” kultuszával telítődve inkább a magyarok közt voltak népszerűek, míg a *Leonhard* és

Heinrich hiánya az akadémiták leggyakoribb nevei közül (29, illetve 51 a pozíciójuk) talán már előrevetíti az eredeti német nevek nagyarányú háttérbe szorulását a százoknál a következő században. Az *Antonius* és *Blasius* nevet ez időben még főleg egyházi emberek viselik, talán ezért nem fordul elő gyakran a nagyszombati világi polgárság névanyagában.

A XVI. század a reformáció kezdeti szakasza, melynek első felében a középkori katolikus egyházi névhagyományok még teljesen érvényben vannak, a század második felétől viszont már jelentkehetnek a reformációs névhatások. A kétféle egyházi névkultúra tehát e században igen erősen keveredett mind a százoknál, mind a magyaroknál, az utóbbiaknál talán még fokozottabban, hiszen a százokkal ellentétben felekezeti megosztottabbá váltak: köztük maradtak katolikusok és többféle protestáns egyházra tagolódtak. Emiatt sem, de főleg azért nem választjuk ezúttal szét felekezeti a magyar akadémiták névanyagát, mert fő célunk nem annyira az egyházi, mint inkább az etnikai különbségek és hatások nyomozása.

A magyar akadémiták keresztneveinek állománya mintegy fele a százokénak (48:87) (1. a 2. számú táblázat), noha e században már létszámuk nagyjából egyezik. Főként a ritka és egyszeri előfordulásúak közül használnak föl több nevet a százok, köztük több olyat is, amely etnikumukkal hozható kapcsolatba pl. *Albanus* – mainzi papmártir, *Athanasius* a germánok között is végzett missziós tevékenységet stb. Kis részben ezek pótolhatták az e korban visszaszorult eredeti német nevek csoportját, amelyből főleg a martirologiumba bekerült nevek maradtak meg. Pl. *Bernardus*, *Conradus*, *Leonardus*, *Oswaldus*, *Sigismundus*, *Wolphgangus* (stb.). A magyar szentek kultuszának köszönhetően a *László* név is szerepel a magyar akadémiták első húsz neve között (viselőik ellenben mind katolikusok), sőt egyetlen ilyen nevű szász akadémista is akad. Talán magyar hatást sejtet az *Emericus*, de talán a *Stephanus* fokozottabb használata náluk is, bár mindkettőjük gyakorisága továbbra is messze lemarad a magyaroké mögött (*Emericus* 38:21, *Stephanus* 8:2).⁷ Viszont bizonyára szász hatásra kezdik használni a magyarok az eredeti német nevek közül való *Bernhardust* (a többi eredeti német, de martirologiumivá vált nevet már a középkorban is viselték magyarok), illetve a martirologiumi *Christophorus* és *Eustachius* (> m. Léstár) nevet, mely korábban csak a szász akadémitáknál szerepelt. Nincs kizárva, hogy az *Adam* név gyakoribbá válásában is részük volt, bár más ószövetségi nevekkal (pl. *Isacus*, *Moses*) párhuzamosan ez a reformáció hatásának is tulajdonítható. Egyetlen eredeti magyar névként a *Farkas* is feltűnik e század 2 magyar akadémistájánál / a szerencsétlen sorsú Kovácsóczy Farkas és Kendi Farkas akkor még Páduában tanuló akadémiták viselik, később Báthory Zsigmond mindkettőjüket kivégeztette). A százok leggyakoribb 20 neve közt már ekkor túlsúlyra jutnak a bibliai nevek a martirologiumiakkal szemben (14:69), a magyaroknál azonban néhány martirologiumi név, mint a *Franciscus*, *Martinus*, *Gregorius*, *Benedictus*, *Valentinus* megőrzi nagy népszerűségét nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok körében is.

Ennek ellenére a martirologiumi nevek aránya valamivel csökkent a középkorhoz viszonyítva, a bibliai neveké viszont majdnem a középkorival azonos maradt, de az ószövetségi neveké jelentősen emelkedett érzékeltetve a protestáns névpreferencia fellépését e század második felében a magyaroknál. Sokkal erőteljesebben

érvényesült ez azonban a szászoknál, akiknél a bibliai nevek aránya ugrásszerűen megemelkedett (29%-ról 41%-ra), de itt sem a középkori szinttel még ekkor egyező martirológiumi nevek, hanem az eredeti német nevek rovására, melyek száma az első korszakéhoz képest felére csökkent.

A magyar akadémiták keresztneveinek túlnyomó része (48-ból 40 név) a szászoknál is használatos, viszont a szászok keresztneveinek több mint felét (87 névből 47-et) a magyar akadémitáknál nem találjuk meg. Látva azonban azt a hullámzást, amely a közös és az ún. saját nevek közt korszakonként bekövetkezik (pl. a *Bartholomeus, Demetrius, Dominicus, Urbanus* stb. a középkorban közös, a XVI. században pedig csak egyik etnikumban fordul elő), messzemenően számításba kell vennünk a véletlen szerepét is abban, hogy egy névegyvednek adott korszakban melyik etnikumban van viselője.

A reformáció kiteljesedését hozó XVII. században szintén a szászokéval párhuzamosan haladnak a bibliai nevek preferenciájának irányában a protestáns magyar akadémiták egyházi névcsoportjai, amelynek új- és ószövetségi nevei egyenlő arányban (28,20%) együttesen ekkor már fölébe kerekednek (56,40%) a martirológiumi neveknek (43,58%). Ami azonban a leggyakoribb hús nevet illeti, továbbra is különbség mutatkozik a szászok és magyarok névhasználatá között. A szászoknál a bibliai nevek itt nagy fölényben vannak a martirológiumiakkal szemben (16:4), a magyar protestánsok leggyakoribb keresztneveinek fele azonban továbbra is szentnév (ugyanazok, mint a XVI. században). E tekintetben a magyarok hagyományos névanyaga ellenállóbbnak bizonyult a felekezeti névhatásokkal szemben. Az ószövetségi nevek közül ugyanazok: a *Mihael, Simon, Samuel, Daniel, David* a legnépszerűbbek mindkét etnikumnál, eltérés a ritkábbak között van. A kis megterheltségű ószövetségi nevek nagyobb variációja, sokfélesége ugyanis minden korszakban jellemzőbb volt a szászok keresztnévhasználatára. Lehetséges, hogy ennek gyökerei mélyre, a kereszténység felvételének koráig is visszanyúlhatnak, a németeknél ugyanis az ószövetségi neveknek kezdetben nagyobb szerepük volt az egyházi névadásban, mint nálunk, (SEIBICKE i.m. 134). A magyarokéval szembesítve az egyházi névcsoportok arányainak szintjén ez azért nem válik feltűnővé, mert a szászok mindvégig nagyobb névállományban az ószövetségi névcsoport aránya a magyarokénál kisebbnek tűnik, noha jóval számosabb névgyegyedből tevődik össze: *Absolon, Emanuel, Joachim, Jonas, Nathan, Szerafin, Timot, Tobias* stb. nevek csak a szász akadémiták közt vannak, olyan ószövetségi név, amely csak a magyaroknál fordul elő, viszont kevés akad, ilyen a *Gerson* és a *Moses*. Viszont a XVII. században a korábban csak a szászoknál szereplő *Gerhardus, Jacobus, Lucas, Melchior* feltűnik magyar akadémiták neveként is.

Amint a fentebb mondottakból látható, a reformáció kiteljesedésének századában került egymáshoz legközelebb a két etnikum névhasználatára. A sok évszázados együttélés mellett ebben a protestáns névpreferencia kialakulásának volt alapvető befolyása. Ebben is mutatkozik azonban némi különbség, amelyben a két etnikumnak a reformációhoz nem teljesen azonos hozzáállása játszott szerepet. A szászok szinte teljes létszámban csatlakoztak a reformáció lutheri ágához, a magyarok azonban nem mind, köztük maradtak katolikusok is. A reformáció kálvinista és unitárius felekezetei viszont főleg a magyarok közt hódítottak tért, az egy tömbben

lakó szászok ezekhez viszont már nem csatlakoztak, többségükben luteránusok maradtak. Valószínű e tényezőknek tulajdonítható, hogy az egyházi névcsoportok arányai a szászoknál „klasszikusabb” képet mutatnak a XVII. században. Náluk a bibliai nevek fölényével együtt jár ugyanis a martirológiumi nevek lényeges aránycsökkenése (l. az 1. sz. táblázatot). Ezzel szemben a magyar protestánsoknál ez nem következik be, és bár a bibliai nevek itt is túlsúlyra jutnak, a martirológiumi nevek aránya is magas marad.

Legvégül azt nézzük meg, találjuk-e nyomát a szász névhatásnak a székelyek közt, akiknek XVII. század eleji keresztnéveit felekezeti szempontból már korábban vizsgáltam (GERGELY 1997).

A székely székeként 1614-ben összeírt 16.836 katonaköteles férfi nevét tartalmazó hatalmas névanyag keresztnévei közül a következőkkel kapcsolatban vehető fel a szász névhatás lehetősége: *Keresztély, Bernald, Lénárt, Kristóf, Tóbiás, Menyhárt, Jeremiás, Zachariás, Ábrahám*.

A *Keresztély* *Keresztély* *Keresztély* alakváltozatokban előforduló keresztnév Maros-, Udvarhely- és Csíkszék XVII. századi lakosainál található meg. A latin *Christianus* 'Krisztuskövető, keresztény' kedvelt volt az erdélyi szászok között a középkortól és a reformáció idejében is. A csak náluk előforduló és a leggyakoribb első húsz név között szerepelt vizsgált korszakainkban. Valószínűnek tartom, hogy az ő közvetítésükkel jutott a székelyekhez. A másik három szék (a későbbi Háromszék) területén ugyan nincs meg, de szerepel itt a *Keresztes* név, mely etimológiailag ugyan más név, de amellyel alaki és jelentésbeli hasonlóságuknál fogva a szászoktól átvett név keveredhetett is. A szászok szerepét a *Keresztély* név erdélyi terjesztésében megerősíti, hogy magyar családnévként is főleg a keleti részekén mutatja a Régi magyar családnevek szótára.

A *Bernald* alakban három székely székben (Udvarhely-, Csík- és Sepsiszék) feltűnő keresztnév a szászok legrégebbi eredeti német nevei közé tartozik, mely a magyar akadémiták keresztnévei közt is felbukkant a XVII. században. Családnévként főleg a nyugati és keleti részekről jelzi a RMCsSz.

A *Lénárd* keresztnév szintén a szászok eredeti német nevei közül az egyik legnépszerűbb volt, bár használatát a reformáció kissé visszaszorította. A székely székek közül a szászsággal földrajzilag legközvetlenebbül érintkező Kézdi és Sepsiszékben fordult elő (s innen terjedhetett át Csíkba is). Talán ez vall leginkább szász névhatásra, mert családnévként igen nagy földrajzi szórtaságot mutat (RMSzCs.).

A *Tobias* a szászoknál a legkorábbitól használt ószövetségi név. A székelység orbai- és udvarhelyszéki részein fordult elő. Minthogy e keresztnév a magyarságnál sohasem volt gyakori, itteni jelentkezésében talán szász névhatás játszott közre. Családnévként való előfordulása viszont szórt. (RMCsSz.)

Még más keresztnévek, mint például a bibliai *Ábrahám, Ádám, Jeremias, Menyhért, Zakariás* esetleg a *Lukács* és a *Márkus*, valamint a martirológiumi *Kristóf, Albert és Zsigmond* nevekkkel kapcsolatban is feltételezhető – minthogy ezek az 1614-es lustrák névanyagában széleskörben fordulnak elő –, hogy a szászok hasonló nevei megerősítették helyzetüket a székelység körében, bár természetesen tőlük függetlenül is megjelenhettek náluk is, akárcsak a magyar nyelvterület más részein.

Igen érdekes megnyilvánulása a névhatásnak az, amelyet a magyar *Farkas*, német *Wolphgang* név viszonya mutat. Mindkettő az egyházi neveket megelőző, ún. eredeti nevek rétegébe tartozik saját etnikumában. A *Farkas* név meg is tartotta ezt a jellegét, a *Wolphgang* név azonban belépett a martirológiumi nevek közé Szent Wolphgangus régensburgi püspök révén, s ez tartósan biztosította további népszerűségét. Kultusza Európa-szerte a XV–XVI. században érte el csúcspontját, de a németek körében mint nemzeti szent neve már korábban is nagyobb népszerűségnek örvendhetett. Az erdélyi szászok legrégebbi nevei között is ott szerepelt (KEINZEL-SCHÖN 73,82). A középkori erdélyi akadémiták között 6, a XVI–XVII. századiak közt 7 szász viselője volt. Ezzel szemben a középkorban erdélyi magyar akadémita neveként nem fordult elő, a XVI. században is mindössze két magyar akadémita viselte a hét szásszal szemben. Úgy tűnik tehát, hogy az erdélyi szászoknál a *Wolphangus* használtabb név volt, mint a magyaroknál a *Farkas*. Az 1614-es székely lustrákban viszont – ha ritka névként is – a *Farkas* mindenik székben feltűnik (GERGELY 1997. 193–4). Tegyük ehhez hozzá, hogy az ország nyugati peremvidékén a XVIII. században is élő keresztnévnek mutatja ÖRDÖGH FERENC hatalmas zalai névtára (Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei. 1745–1770) IV. 436–7), melynek sok *Wolfgangus* adata zömében bizonyára magyar személyek *Farkas* nevét takarja. Karácsony Sándor Zsigmond névföldrajzi vizsgálatai Erdélyen kívül Vas megyéből jelezik a *Farkas* kissé sűrűbb előfordulását a XVIII. században (Személyneveink 1500–1800-ig. NytudÉrt. 28. 103). Számomra ezért több, mint valószínű, hogy *Farkas* nevünk elsősorban ott őrződött meg, ahol a középkortól fogva folyamatos magyar–német érintkezés volt, és a németek közt egyházi névként is népszerű *Wolfgang* név a vele azonosítható *Farkas* használatára is ösztönzőleg hatott.

Ünnepeltünk nemcsak helységneveink – s ezen belül a kultusztörténeti hatások – legeredményesebb kutatói közé tartozik, hanem a magyar személynevek késő középkori állapotának ismeretéhez is nélkülözhetetlenek tanulmányai. Dolgozatom témáját ezért is választottam a névtan e tárgyköréből.

Az eredeti és egyházi névcsoporthoz arányai az erdélyi magyar és szász akadémiták névanyagában

	1520-ig		1521–1600-ig		1600 – 1700-ig	
	% magyar	% szász	magyar	szász	magyar prot.	szász
bibliai	44,09	29,7	43,74	41,37	56,40	51,5
újszövetségi	28,81	16,83	22,91	21,83	28,20	25,75
őszövetségi	15,28	12,87	20,83	19,54	28,20	25,75
martirológiumi	52,54	45,54	47,91	44,82	43,58	31,81
eredeti német	3,38	24,75	8,33	12,64	–	16,66
eredeti magyar	–	–	2,08	–	–	–

1. sz. táblázat

Az erdélyi szász és magyar akadémiták XVI. századi keresztnevei megterheltségi sorrendben

Pozíciószám		szászok Megterheltség	magyarok		
1.	Johannes	82	1.	Johannes	68
2.	Georgius	43	2.	Stephanus	25
3.	Andreas	33	3.	Georgius	24
4.	Petrus	32	4.	Andreas	21
5.	Paulus	26	5-6.	Michael	17
6.	Martinus	25		Paulus	
7.	Michael	21	7.	Franciscus	16
8-9.	Stephanus	18	8.	Nicolaus	15
	Valentinus		9.	Petrus	14
10.	Franciscus	16	10.	Mathias	12
11-2.	Thomas	15	11.	Gregorius	11
	Simeon		12-3.	Benedictus	8
13.	Jacobus	14		Thomas	
14.	Mathias	13	14.	Martinus	7
15.	Lucas	12	15-9.	Antonius	5
16.	Laurentius	11		Blasius	
17.	Leonhardus	9		Demetrius	
18-20.	Bartholomeus	8		Ladislaus	
	Christianus			Matheus	
	Daniel		20-3.	Adam	4
21.	Gregorius			Adalbertus/Albert	
22-4.	Christophorus	7		Emericus	
	Matheus			Sigismundus	
	Nicolaus		24-9.	Alexander	3
25.	Gasparus	6		Ambrosius	
26-9.	Dominicus	5		Jacobus	
	Fabianus			s	
	Adalbertus/Albert			Ludovicus	
	Marcus			Simon	
30-4.	Adam	4		Valentinus	
	Antonius		30-4.	Christophorus	2
	David			Daniel	
	Gallus			Gabriel	
	Wolphgangus			Isacus	
35-43.	Balthasar	3		Wolphgangus	
	Benedictus		35-48.	Achaitus	1
	Egidius			Balthazar	
	Emericus			Basilius	
	Hieronimus			Barnabas	
	Joachimus			Bernardus	
	Lazarus			Clemens	
	Sebastianus			Dionisius	
	Servatius			Elias	
44-50.	Alexander	2		Eustachius	
	Blasius			Josephus	
	Hermanus			Laurentius	
	Jeremias			Moses	
				Sebastianus	

	Jonas		Urbanus
	Marcellus		
	Tobias		
51–87.	Albanus	1	
	Alexius		
	Ambrosius		
	Athanasius		
	Augustinus		
	Basilius		
	Bernhardus		
	Calixtus		
	Chrisogomus		
	Clemens		
	Cornelius		
	Damasus		
	Elias		
	Emanuel		
	Erasmus		
	Ezechias		
	Florianus		
	Fridericus		
	Gervasius		
	Hilarius		
	Ilberdus		
	Josephus		
	Julianus		
	Ladislaus		
	Melchior		
	Nathanel		
	Oswaldus		
	Philippus		
	Samuel		
	Sigismundus		
	Silvester		
	Stanislaus		
	Thimoteus		
	Titus		
	Vincentius		
	Wolbertus		
	Zacharias		

–
2. sz. táblázat

Magyar és szász protestáns akadémiták keresztnevei a XVII. században

Pozíciószám		szászok Megterheltség		magyarok
1.	Johannes	250	1.	Johannes 90
2.	Georgius	144	2.	Michael 87
3.	Michael	101	3.	Stephanus 84
4.	Martinus	80	4.	Petrus 37

6.	Simeon	47		6-7.	Georgius	32
7.	Petrus	44			Paulus	32
8.	Paulus	40		8.	Simon	23
9.	Stephanus	37		9.	Samuel	19
10.	Mathias	29		10.	Franciscus	17
11-2.	Daniel	28		11.	Martinus	16
	Thomas			12.	Nicolaus	15
13.	Lucas	21		13.	Gasparus	12
14-6.	Marcus	17		14.	Mathias	
	Jacobus		—	15.	Benedictus	9
	Samuel			16-7.	Thomas	8
17.	Bartholomeus	16	—		Valentinus	
18.	Valentinus	14	—		18. Gregorius	
					7	
19.	Christianus	13	—	19-20.	Laurentius	6
20.	Laurentius	11			Basilius	
21.	Gasparus	10		21.	Balthasar	5
22-4.	David	9		22-3.	Daniel	4
	Franciscus				Josephus	
	Matheus			24-7.	Alexander	3
25-6.	Christophorus	5			Emericus	
	Nicolaus		—		Ladislaus	
27-9.	Antonius	4			Sigismundus	
	Josephus			28-30.	David	2
	Leonardus				Gabriel	
30-4.	Adam	3			Matheus	
	Blasius	—		31-9.	Alexius	1
	Joachimus	—			Demetrius	
	Wolphgangus				Ephraimus	
	Zacharias				Gerhardus	
35-42.	Albert	2			Gerson	
	Benedictus				Jacobus	
	Colomanus				Lucas	
	Cyrillus				Melchior	
	Fridericus				Moses	
	Gregorius					
	Melchior					
	Tobias					
43-66.	Abraham	1				
	Alexius					
	Ambrosius					
	Augustinus					
	Azarel					
	Bernardus					
	Conradus					
	Egidius					
	Elias					
	Emericus					
	Ferdinandus					
	Gabriel					
	Gallus					
	Hilarius					
	Isacus					
	Jeremias					

Lazarus
Nathanel
Philippus
Seraphinus
Teodorus
Thimotheus
Vincencius
Wipertus

3. sz. táblázat

Jegyzetek és szakirodalmi hivatkozások

1. Eddigi közleményeim e témakörből:

GERGELY 1997. B. GERGELY PIROSKA: Protestánsok és katolikusok névhasználata a székely székekben a XVII. század elején. In: Szöveg és stílus (szerk. Péntek János) Kolozsvár, 183–91.

GERGELY 1998.¹ UŐ: Az erdélyi egyházak hatása a keresztnévhasználatra az erdélyi akadémiták középkori és korai újkori névanyagában. MNyj. XXV, 155–65. Változatlanul megjelent még: A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Róma–Nápoly, 1996. szept. 9–14. Bp.–Szeged, 1998. II. 106875.

GERGELY 1998² UŐ: Protestáns felekezetek keresztnévhasználata a XVII. század első felében. In: Tanulmányok a magyar nyelvről. Tom. XXIV. Eger, 1998. 136–55.

GERGELY 1999 UŐ: Az erdélyi szász akadémiták keresztnévei a középkorban és a reformáció korában (megjelenés al.)

2. Minderről részletezően a vonatkozó szakirodalmi hivatkozásokkal l. GERGELY 1999. Itt csak egy viszonylag új szintézist: FRITZ KEINZEL-SCHÖN Die Siebenbürgisch-Sachsische Familiennamen. Köln–Wien, 1976. művét említem, melyből keresztnévek legkorábbi rétegére vonatkozó ismereteket is merítettem.

3. Erdély története I–III. (szerk.) MAKKAI LÁSZLÓ, MÉCSY ANDRÁS. Budapest, 1988. Harmadik kiadás. Akadémiai Kiadó, 296–301, 334–41, 764; TONK SÁNDOR: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979. Kriterion Kiadó, 66–86, 74–8; UŐ.: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521–1700. Fontes Rerum Scholasticarum. IV. Szeged, 1992.; SZABÓ MIKLÓS: Erdélyi diákok külföldi egyetemjárása a XVI–XVIII. században. Művelődéstörténeti tanulmányok (szerk.) CSETRI ELEK, JAKÓ ZSIGMOND, SIPOS GÁBOR, TONK SÁNDOR) Bukarest, Kriterion Kiadó, 1980.

4. WILFRIED SEIBICKE: Die Personennamen im Deutschen. Berlin, New York, de Gruyter. 1982. 133–40.

5. A korabeli szokásnak megfelelően a keresztnéveket latin formában jegyezték be az egyetemi anyakönyvekbe. Így fogom én is említeni az egyes keresztnéveket. Célszerű ez azért, mert így a magyar és szász etnikum azonos – de más alakú – keresztnévei latin formában könnyebben egybevezethetők.

A nevek besorolását az egyházi névcsoportokba (martirológiumi, ó- és újszövetségi nevek) főleg KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND: Személyneveink 1500–1800-ig. NytudÉrt. 28. Bp. 1961. alapján végeztem.

6. E két keresztnévet a középkori forrásanyag egybevonja.

7. Zárójelben a név gyakorisági pozíciószámát adom meg. L. a gyakorisági névlistákat.

B. GERGELY PIROSKA

„...a nevedről lehullik az ékezet...”¹

A tulajdonnevek azonosító funkciója nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a név kimondásakor a beszélgetőpartnerek egyazon meghatározott megnevezetire gondolnak, hanem abban is, hogy személynév esetén a név viselője azonosulni képes a nevével: a legsajátabb, elvitathatatlan tulajdonának tekinti. Így van ez annak ellenére, hogy a vezetéknevünket örököljük, keresztnévünket pedig legtöbbször szüleinktől kapjuk, és a választásba nekünk nincs beleszólásunk. A véleményünket legfeljebb akkor nyilvánítjuk ki vele kapcsolatban, ha felnőtt korunkban a megváltoztatását határozzuk el. A nyelvi rendszer elemei közül tehát a nevek fejezik ki leginkább az egyén és a közösség identitását. Ez magyarázza azt, hogy A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amelyet 1996-ban fogadott el a Nyelvi Jogok Világkonferenciája, a III. szakaszban kizárólag a tulajdonnév-használat kérdéseivel foglalkozik. A 34. cikk tartalmazza a személynevekhez fűződő emberi jogokat. Megfogalmazása szerint „mindenkinek joga van, hogy saját nevét saját nyelvén minden területen használja, valamint, hogy neve más írásrendszerbe csak szükség esetén, a lehető legpontosabb fonetikai átírással” kerüljön át. A nyelvi, névhasználati jogok illetően való megfogalmazása a kisebbségi helyzetben élő népek, népcsoportok számára létfontosságú.

A határainkon túli magyarság névadásában közismert sajátosság, hogy szívesen adnak az államnyelvre lefordíthatatlan keresztnéveket, mert általában csak ezeket lehet magyar formában anyakönyvezni. Így magyarázható az *Ildikó*, *Réka*, *Attila*, *Csaba*, *Zoltán* stb. nevek divatja ezeken a területeken. Köztudott a Szlovákiában élő magyar lakosság (de nem csak az övék) ellenérzése a női nevek kötelező *-ová* végződésével kapcsolatban. A magyar nevek transliterálásból, majd a latin betűs írásrendszerre való újabb átírásból fakadó névferdülésére ausztriai adatközlőim esetében találtam példát. A Vajdaságból származó *Törköly* család neve így változott az írásképet tekintve *Terkelj*-re. Más esetben – nyilván az eredeti kiejtés védelmében – maga a név viselője változtat neve helyesírásán. A *Lovász* család neve alighanem ezért szerepel a kapucsengőjük mellett *Lowas* formában. A hasonló névalak-módosulások példasorát hosszan lehetne sorolni.

¹ A kutatást az OTKA T 013745 sz. pályázata tette lehetővé.